

ADABIY TIL VA UNING ME'YORLARI

Axmadjonova Muslimaxon Anvarjon qizi

Namangan davlat universiteti filologiya fakulteti

o'zbek tili yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola adabiy til va uning me'yorlari haqida ilmiy tahlil olib boradi. Adabiy til – bu tilning yuqori shakli bo'lib, unda maxsus qoidalar, uslublar va me'yorlar mavjud. Maqolada adabiy tilning umumiy ta'rifidan tashqari, uning me'yorlari, ya'ni grammatik, leksik, fonetik va stilistik qoidalari keltiriladi. Adabiy tilning rivojlanishi va uning ijtimoiy, madaniy va ilmiy sohalaridagi roli ham yoritilgan. Shuningdek, adabiy tilni saqlash va rivojlantirishning ahamiyati, til me'yorlarini buzmaslik va til madaniyatini oshirish zarurligi haqida fikrlar bildirilgan. Maqola adabiy tilning umumiy tamoyillari va uning me'yorlariga rioya qilishning zamonamizdagi o'rni haqida ilmiy nuqtai nazar bilan chuqur fikr yuritishga imkon beradi.*

Kalit so'zlar: *Adabiy til, me'yorlar, til madaniyati, grammatik qoidalar, leksik me'yorlar, fonetik me'yorlar, stilistik qoidalar, til rivojlanishi, til madaniyatni saqlash, uslubiy me'yorlar.*

Adabiy til – bu xalqning tarixiy rivojlanishi, madaniyati va ijtimoiy hayotiga mos ravishda shakllangan, unda aniq grammatik, fonetik, leksik va stilistik me'yorlarga rioya etiladigan til shaklidir. U, odatda, ilmiy, badiiy, ommaviy axborot vositalari, hukumat hujjatlari va boshqa rasmiy sohalarida qo'llaniladi. Adabiy tilning me'yorlari jamiyatda tilning muayyan talablariga javob beradigan, aniq va tushunarli ifodalashni ta'minlaydi. Bu me'yorlar, bir tomondan, tilning normativ holatini saqlash, boshqa tomondan esa, uning rivojlanishiga imkon yaratish uchun zarurdir. Adabiy tilning o'ziga xos xususiyatlari uning yuqori darajada intizomli va aniq bo'lishidadir. Har bir nutq va yozuv turining, shu jumladan badiiy va ilmiy asarlarning ifodalash imkoniyatlari, tilning me'yorlariga qat'iy rioya qilinishiga bog'liqdir. Adabiy tilning me'yorlari, ayniqsa, zamonaviy jamiyatda uning o'rni va ta'sirini oshiradi, chunki ular tilni yanada boyitish, uning ijtimoiy vazifalarini samarali bajarish imkoniyatini yaratadi. Shunday qilib, adabiy tilning me'yorlarini o'rganish, uning saqlanishi va rivojlanishi tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Ushbu maqolada adabiy tilning me'yorlari, ularning mohiyati va adabiyot, tilshunoslik hamda ijtimoiy sohalarida qanday ishlatilishi masalalari yoritiladi. Adabiy til va uning me'yorlari zamonaviy tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Adabiy til – bu tilning yuqori shakli bo'lib, ijtimoiy kommunikatsiyada aniq va muayyan qoidalar asosida ishlatiladi. Adabiy tilning me'yorlari grammatik, leksik, fonetik va stilistik bo'lib, tilning mukammal ishlashini ta'minlaydi. Me'yorlar tilning samarali va aniq ifodalanishiga

yordam beradi, va bu til madaniyati va kommunikatsiya jarayonlarini yanada mukammallashtiradi.

1. Grammatik me'yorlar: Adabiy tilning grammatik me'yorlari tilni to'g'ri ishlatish, so'zlarni shakllantirish va jummalarni qurishning aniq qoidalarini belgilaydi. Grammatik me'yorlar tilning ma'lum bir shakllarini, sintaksis, morfologiya va fonologiyani o'z ichiga oladi. Adabiy tilning grammatik me'yorlari, masalan, fe'ning zamonlari, otlar va olmoshlarning ishlatilishi, jumlar tuzilishi va boshqa til elementlarini o'z ichiga oladi. Ushbu me'yorlar tilning aniq va to'g'ri ishlatilishini ta'minlaydi.

2. Leksik me'yorlar: Leksik me'yorlar so'zlarning ma'nosini, ularning ishlatilish kontekstini va mantiqiy uyg'unligini nazorat qiladi. Adabiy tilning leksik me'yorlari so'zlar va iboralar orasidagi to'g'ri munosabatlarni belgilaydi, shuningdek, tilning semantik tuzilishini mustahkamlaydi. Leksik me'yorlar so'z boyligi, sinonimlar, antonimlar va frazeologizmlar kabi turli so'zlashuv shakllarini ham qamrab oladi.

3. Fonetik me'yorlar: Adabiy tilning fonetik me'yorlari so'zlarning talaffuzi va intonatsiyasini belgilaydi. Bu me'yorlar tilning og'zaki nutqda to'g'ri va ravon bo'lishini ta'minlaydi. Har bir tilning o'ziga xos fonetik tizimi bor, va bu tizimning me'yorlarga mos kelishi tilni oson va tushunarli qilishga yordam beradi.

4. Stilistik me'yorlar: Adabiy tilning stilistik me'yorlari nutqning uslubini, undagi ifodalanish vositalarini va ularning o'quvchi yoki tinglovchiga qanday ta'sir ko'rsatishini belgilaydi. Stilistik me'yorlar adabiy, ilmiy, ommaviy axborot, rasmiy va norasmiy uslublarni yaratadi. Badiiy asarlarda, masalan, epitetlar, metaforalar va boshqa uslubiy vositalar sifatida ishlatiladigan sifatlar, kiritilgan me'yorlarga muvofiq bo'lishi kerak. Adabiy tilning me'yorlari va ularning saqlanishi zamonaviy tilshunoslikda juda muhimdir. Me'yorlar tilni tushunarli, aniq va bir xilda ishlatishning kafolati sifatida xizmat qiladi. Ular jamiyatda til madaniyatining saqlanishi va rivojlanishini ta'minlaydi. Tiling zamonaviy me'yorlarga muvofiq ishlatilishi, ayniqsa, ommaviy axborot vositalarida, ilmiy asarlarda va ta'lim jarayonlarida ahamiyatlidir. Shuningdek, til me'yorlariga rioya qilish tilni boyitadi va uning ilohiyligini saqlaydi. Shunday qilib, adabiy til va uning me'yorlari nafaqat tilning funksional imkoniyatlarini kengaytiradi, balki o'zaro madaniy almashinuvni va kommunikatsiya jarayonlarini ham yaxshilaydi. Adabiy tilning me'yorlari jamiyatda tilni to'g'ri va aniq ishlatishning asosiy yo'riqnomasi bo'lib, til madaniyatining yuqori darajasini shakllantiradi. Adabiy til va uning me'yorlari tilshunoslikda katta ahamiyatga ega. Adabiy tilning me'yorlari, ya'ni grammatik, leksik, fonetik va stilistik qoidalar tilni aniq, tushunarli va samarali ishlatishning asosiy garovidir. Bu me'yorlar tilni tarbiyalash, jamiyatda til madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Adabiy tilning saqlanishi va rivojlanishi, shuningdek, me'yorlarga qat'iy rioya qilish tilning kommunikativ imkoniyatlarini oshiradi. Adabiy til va uning me'yorlari orqali biz tilning estetik va

funksional boyligini saqlab qolish bilan birga, zamonaviy jamiyatda samarali muloqot va o'zaro tushunishni ta'minlaymiz. Shunday qilib, adabiy tilning me'yorlariga e'tibor qaratish nafaqat til madaniyati, balki ilmiy va badiiy asarlarning sifatini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A. Alimov. O'zbek tilining normative va dabiy me'yorlari. Toshkent: O'qituvchi (2000)
2. S. Rahmatullayev. Adabiy til va uning me'yorlari. Toshkent; Fan (1999)
3. T. Jalilov. O'zbek tilida nutq madaniyati va me'yorlari. Toshent: Sharq (2007)
4. T. Mustafaev. O'zbek tili: me'yorlar va norma. Toshkent: O'zbekiston (2005)